

Munich Personal RePEc Archive

Some effects of issuing modern metal money

Matić, Branko

Ekonomski fakultet u Osijeku

11 November 2000

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/10723/>
MPRA Paper No. 10723, posted 29 Sep 2008 02:54 UTC

► Dr. sc. Branko Matić

Ekonomski fakultet u Osijeku

NEKI UČINCI EMISIJE SUVREMENOG KOVINSKOG NOVCA

SOME EFFECTS OF THE ISSUE OF MODERN COINS

Sažetak

Autor obrađuje suvremeni kovinski novac kao novčani oblik obrazlažući razloge njegova stvaranja te učinke koji proističu iz njegove emisije. Pri tomu naglašava neke nove kao što je numizmatički teme- ljeći svoje zaključke na klasičnim funkcijama ovog novčanog oblika. Ujedno pronalazi korijene nekih suvremenih novčanih rješenja u prošlosti. Na taj način otvara mogućnosti glede razvoja ovog dijela monetarne politike Hrvatske, a sve u funkciji uklapanja naše zemlje u opće trendove u svijetu kroz postizanje više učinaka emisijom kovinskog novca.

1. UVOD

Zanemarivanje uloge i značaja suvremenog kovinskog novca pa čak i promišljanja o skorom nestanku ovog novčanog oblika su uglavnom temeljena na činjenici da ovaj novčani oblik čini najmanji dio novčane mase, te je zbog toga u strukturi novčanog prometa najmanje zastupljen i na sve većem značenju bezgotovinskih sredstava plaćanja. Današnja globalizacija svih svjetskih tokova uključujući i novčane još je dodatno utjecala na ova promišljanja.

No praksa te razvoj novih potreba za kovinskim novcem kao i sustavna monetarna rješenja na planu emisije ovoga novca u pojedinim državama ne samo da su demantirala utemeljenost ovih očekivanja već su dokazala da, unatoč prethodnim činjenicama, postoji nužnost stvaranja kovinskog novca.

Bez njega bi bilo neracionalno, pa čak i nemoguće obavljati sva ona svakodnevna najsitnija plaćanja proizvoda ili usluga, cijene izražene u najmanjim novčanim jedinicama ne samo da psihološki djeluju u cilju povećanja kupovine već imaju i svojevrstan uvjetno rečeno deflatoran učinak.

Dakako da postoji i drugi niz potreba za kovinskim novcem, a velikim dijelom su vezane za navike življenja i korištenja ovoga novca, komoditet koji on pruža u svakodnevnom životu i slično.

Poseban segment potreba za ovim novcem čine svakako i one prisutne u novim, samostalnim državama gdje ovaj novčani oblik počinje svoj "izvorni" put budući da se stvara po prvi puta u tome obliku. Novčane unije to vrlo dobro ilustriraju i potvrđuju.

Konačno, depozitni novac ne može postojati bez gotovine (prema tomu i kovinskog novca) budući da se veći ili manji dio depozitnog novca mora iscrpsti u gotovini.

Prema tomu, danas smo sudionici novih mogućnosti kovinskog novca kao novčanog oblika. Nužnost stvaranja ovoga novca nameće potrebu ekonomiziranja njime ali i postizanja određenih učinaka putem njegove emisije. Stoga je nužno odbaciti stereotipe glede kovinskog novca te je potrebno odgovarajuće valorizirati ovaj novčani oblik.

2.SUVREMENI KOVINSKI NOVAC KAO NEFISKALNI PRIHOD

Za potpunije sagledavanje učinaka emisije suvremenog kovinskog novca nužno je koristiti povijesna rješenja i institute vezano za ovaj novčani oblik. Te spoznaje trebaju biti temelj za uspostavu kvalitetnog i učinkovitog sustava emisije kovinskog novca.

Temeljni razlog je u činjenici da je suvremeni kovinski novac najbliži klasičnom, punovrijednom kovinskom novcu te da se on danas stvara u skladu s gotovo svim postavkama zakona o novcu (valuta ili važenje, novčana jedinica, kovnička stopa, finoća, bruto i neto težina, remedij).

Većina povijesnih monetarnih rješenja vezana za ovaj novac danas nalaze primjenu u nepromijenjenom ili neznatno promijenjenom obliku. dovoljno je navesti neka rješenja kao što su presvlačenje (plati-

niranje) jeftinije i nepostojanije jezgre novca nekom drugom kovinom ili slitinom.¹

Povijesno poznato i dijelom šire korišteno prenošenje regalnog prava kovanja novca i danas je, u jednom suvremenijem smislu, također poznato.

Također danas je, u nekim državama, prisutan svojevrsan zlatni standard sa zlatnim novcem koji istina ne cirkulira u prometu, ali je predmet kupovine i prodaje temeljem svjetske cijene zlata uz određeni ažio odnosno disažio.²

Ponovno kovanje optjecajnog novca u plemenitoj kovini - srebru u pojedinim zemljama kao platežnog sredstva (transakcijskog novca) u suštini potvrđuje metalistički pristup.³

Podjedno i javni interes u svezi emisije kovinskog novca povijesno i danas ima sličan značaj. Razlike su jedino u važnosti emisijske dobiti kao nefiskalnog prihoda. Nekada su bile daleko veće nego danas.

Postizanje emisijske dobiti kod kovinskog novca danas postaje sve značajnije budući da su fiskaliteti dostigli svoj zenit. Stoga je nužno da ove postavke postanu sastavni dio monetarno kreditnih financija.

Okvire za ostvarivanje emisijske dobiti pri izdavanju kovinskog novca čine stabilnost tečaja nacionalne valute i sustavno vođena emisijska politika.

1 *Danas se ova tehnika izrade novca koristi u izmijenjenom obliku u odnosu na povijesna rješenja. Cilj ove metode nije dovođenje korisnika ovoga novca u zabludu glede kovinskog sadržaja već štednja i postizanje emisijske dobiti. Ova tehnologija izrade novca se susreće kod niza zemalja (USA, Njemačka, Hrvatska itd.)*

2 *Radi se o tzv. Goldbarrenmünzen (njem.) ili Goldbullion coins (engl.) Slučaj Austrije, V. Britanije, Kanade, USA i mnogih drugih zemalja.*

3 *Austrija od 1957. godine odnosno 1960. u dva apoena, Njemačka od 1951. godine, Švicarska u kontinuitetu od 1875. (1 franak), odnosno od 1850. godine (2 i 5 franaka).*

Pored toga, na ostvarenje ili povećanje emisijske dobiti mogu utjecati i neki drugi čimbenici kao što su:

- kupovna snaga novčane jedinice pri čemu, u pravilu, veća kupovna snaga omogućava i veću emisijsku dobit.
- apoenska struktura. Pravilan odabir apoena i njihov broj u nizu povoljno utječe na visinu emisijske dobiti. Apoenska struktura je u uskoj vezi s kupovnom snagom novčane jedinice.
- veličina i težina apoena. Ovaj element kod kovinskog novca mora biti u skladu s navikama, tradicijom i očekivanjima korisnika.
- novčani materijal treba pored svoje prihvatljive cijene imati i dobra svojstva (prvenstveno postojanost) te neutralnost glede utjecaja na zdravlje korisnika.
- veličina zemlje (države) ili unije zemalja. U pravilu veće zemlje lakše ostvaruju emisijsku dobit, svakako uz ispunjenje i drugih uvjeta.
- zahtjevnost gotovinskog platnog prometa. Postojanje potreba za kovinskim novcem kao što su različiti automati i slično mogu pozitivno utjecati na emisijsku dobit.
- odnos korisnika prema kovinskom novcu (kultura rukovanja). Radi se uglavnom o psihološkim faktorima kao što su cijenjenje najmanjih apoena te odnos prema tom novcu u svakodnevnim prigodama.
- razvijenost turizma. Motivi na optjecajnom novcu, materijal od kojeg je izrađen, njegov oblik, inovacije i primjena suvremenih trendova, mogu utjecati da kovinski novac postane i autentični suvenir.
- sakupljanje ovoga novca kao kolekcionarstvo kako u zemlji tako i u inozemstvu (numizmatički motivi).

Razumljivo različitom kombinacijom prethodnih čimbenika mogu se postizati i sinergijski učinci.

Premda danas kovinski novac čini najmanji dio novčane mase, ovisno o tradiciji, navikama, razvijenosti instrumenata plaćanja i nekim drugim elementima od svega 2-6% gotovog novca, njegova

uloga nije zanemariva. Stoga i jedan od najznačajnijih učinaka izdavanja ovog novca, emisijska dobit, treba biti odgovarajuće valorizirana.

Praksa nekih zemalja, koje su u okviru monetarne politike u dijelu emisije kovinskog novca akceptirale ove postavke izuzetno dobro potvrđuje ulogu i značaj ovog nefiskalnog učinka.

Tako USA ostvaruju emisijsku dobit pri izdavanju svakog apoena kovinskog novca.⁴

Njemačka ostvaruje emisijsku dobit veće kod trećeg apoena (5 feniga) u nizu od osam. Godišnja visina emisijske dobiti pri emisiji optjecajnog kovinskog novca dostiže jednu milijardu DEM.⁵

Republika Hrvatska također ostvaruje emisijsku dobit pri emisiji optjecajnog kovinskog novca i to kod 5. apoena (50 lipa) u nizu od 9.

Sve pripreme u svezi uvođenja eura i njegovog stotog dijela centa u Europskoj Uniji imaju za cilj ostvarivanje i emisijske dobiti pri njihovom izdavanju. Na taj način će sve zemlje koje će prihvatiti euro kao kovinski novac doći u poziciju da ostvaruju emisijsku dobit što kod većine njih nije, do sada, bio slučaj (Italija, Grčka, Španjolska, Portugal, ...).

Da se radi o značajnim i dalekosežnim, ali zahtjevnim aktivnostima moguće je zaključiti temeljem broja planiranih otkova kao i količina potrebnih kovina (Tablica 1).⁶

4 *Od 1982. godine kod apoena od 1 centa kao rezultat zamjene dotadašnje bakrene pločice cinčanom koja je samo platinirana bakrom.*

5 *Deutsches Münzen Magazin, Stuttgart, 3/1995., str. 7.*

6 *Peter Proksch: "Die Gedenkmünzen und Olympia münzen", Money Trend, Wien, 3/2000., str. 79.*

Planirane količine otkova, težine u tonama, vrijednost u mil. eura i vrijednost u valuti zemalja članica u milijunima

Tablica 1.

	Kovano mil. kom.	Težina t	Vrijednost u mil. eura	Vrijednost u valuti u mil.
Belgija	3.172,0	12.829	591,5	23.863 BEF
Njemačka	17.000,0	79.260	5.338,0	10.440 DEM
Finska	1.829,6	7.077	281,7	1.675 FIM
Francuska	11.000,0	48.250	3.269,0	21.443 FFR
Irska	1.764,0	7.052	349,7	275 IEP
Italija	7.400,0	36.370	2.259,5	4.375.002 ITL
Luksemburg	301,5	1.425	88,2	3.558 LUF
Nizozemska	2.800,0	13.333	867,3	1.911 NLG
Austrija	2.000,0	10.051	861,2	11.851 ATS
Portugal	1.620,0	7.141	358,5	71.863 PTE
Španjolska	6.254,0	29.895	1.529,0	254.403 ESP
UKUPNO	55.141,1	252.661	21.124,7	

Ovi poslovi su ne samo značajni sa stajališta stvaranja kovinskog novca već i sa aspekta poništavanja dosadašnjeg novca zemalja članica Unije što stvara i dodatnu potrebu gospodarenja ovim novcem.

3. GOSPODARSKI UČINCI EMISIJE KOVINSKOG NOVCA

Više je razloga za potrebom izučavanja gospodarskih učinaka emisije suvremenog kovinskog novca. No najznačajnija su dva i to količine kovina koje se koriste za izradu kovinskog novca⁷ uglavnom svake godine.

Za potpunije gospodarske učinke pri stvaranju i poništavanju kovinskog novca treba uzimati u obzir i:

- privremenu tezaurizaciju ovog novčanog oblika kod korisnika budući da jedan dio ovoga novca biva stalno imobiliziran ili se namjerno imobilizira kao "štednja" u domaćinstvima.

⁷ Za ilustraciju dovoljno je navesti dva primjera. Mađarska 1993. godine je potrošila 112,78 tona različitih kovina za potrebe kovanja optjecajnog novca (izračun autora). USA su 1998. godine utrošile 3.333 tone kovina za izradu optjecajnog kovinskog novca (izračun autora).

- štednju putem štednih kasica, što ima dalekosežne, pozitivne učinke kod najmlađih štediša
- ostavljanje kovinskog novca kao suvenira (turisti i drugi stranci)
- pohranjivanje kovinskog novca kao dijela numizmatičkih zbirki.

Svakako da ove pojave nemaju jednak značaj u zemljama stabilne valute u odnosu na zemlje nestabilne valute, male kupovne snage. U prvima privremena tezaurizacija je manja upravo zbog vrijednosti ovoga novca. Isti je slučaj i sa štednjom koja je značajnija i zastupljenija u zemljama stabilnih valuta. Danas se općenito smatra da godišnje oko 30% kovinskog novca biva izuzeto iz novčanog optjecaja u prosjeku.

4. NUMIZMATIČKI UČINCI EMISIJE KOVINSKOG NOVCA

Danas države koje ostvaruju emisijsku dobit te gospodare emisijom kovinskog novca stvaraju i dodatne mogućnosti u obliku numizmatičkih učinaka vezanih za emisiju ovoga novčanog oblika.

Kovinski novac upravo zbog svojih osobina, a često i zbog vrijednosti materijala iz kojeg je izrađen, rijetkosti te motiva koje nosi biva sakupljen i sistematiziran po određenim pravilima numizmatike. Na taj način numizmatika proširuje svoj interes sa klasičnog arheološkog i povijesnog novca na suvremeni.

S obzirom na globalizaciju ovaj novac se sakuplja ne samo u domicilnim državama već i puno šire (sekundarne numizmatičke zbirke). Ujedno jednim dijelom ima i funkciju čuvanja realnih vrijednosti.

Ove konstatacije se odnose na optjecajni kovinski novac, dakle novac koji se svakodnevno koristi u velikom broju sitnih novčanih transakcija. Dio ovog novca se iz raznih razloga pohranjuje kao dijelom suvenir, uspomena ili nešto nacionalno vrijedno, dakle na određeni način ili po određenom kriteriju (kao na primjer neki motiv) biva sakupljan. Ukoliko se ovakav pristup upotpuni sustavnim sakupljanjem on u biti postaje numizmatički.

Na numizmatičku dimenziju ovoga novca izuzetno može utjecati činjenica da se pojedina godišta iz razloga potreba za ovim novcem sa stajališta novčanog prometa, kuje u manjim količinama.

Tada njegova rijetkost postaje dodatni razlog sakupljanja. Svakako da ti primjerci kovanica mogu ubrzo nestati iz novčanog prometa te se pojavljuju kao predmet prodaje, dakle, gube svoje temeljne funkcije, ali dobivaju jednu novu funkciju - numizmatičku koja konzumira njegove bitne funkcije. Na taj način ovome novcu daje novu dimenziju i vrijednost.⁸

Promjenom motiva na optjecajnom kovinskom novcu ovaj novac postaje prigodan, dakle jedna nova kategorija novca koja ima, osim funkcije prometnog i platežnog sredstva, i izrazitu numizmatičku dimenziju. Kako je ovaj novčani oblik danas predmet interesa razvijenog numizmatičkog tržišta otvara i nove mogućnosti za zemlju izdavatelja. To su prvenstveno nacionalni promidžbeni učinci ali i daleko značajnije zapošljavanje većeg broja ljudi u djelatnostima trženja ovoga novca (numizmatička djelatnost u suvremenom smislu).

O veličini ovoga tržišta i učincima tih aktivnosti svjedoče i rezultati koje pojedine države postižu pri emisiji prigodnog optjecajnog kovinskog novca. Njemačka već 1952. godine počinje izdavati svoj prvi prigodni optjecajni kovani novac u srebru.⁹ Ovu praksu nastavlja sve do danas izdavajući u pojedinim godinama i više motiva. Dovoljno je navesti da je ova država od tada do danas izdala 557.660.000 komada ovog prigodnog novca u 80 različitih motiva¹⁰ što uz emisijsku dobit prosječno od 20 mil. DEM po motivu čini 1,6 milijardi DEM. Sličnu praksu ima i Austrija koja 1955. godine izdaje svoj prigodni optjecajni kovinski novac u srebru različitih nominalnih vrijednosti. I kod ove države omjeri između troškova i nominalne vrijednosti su istovjetni. Danas pojedini primjerci ovoga novca dostižu izuzetno visoke cijene na numizmatičkom tržištu što potvrđuje ispravnost u odabiru monetarnih rješenja koja su primjenjivana pri emisiji ovog novca.

8 *Pri tomu je sa numizmatičkog motrišta od izuzetnog značaja kvaliteta tih primjeraka.*

9 5 DEM, da bi ovaj apoen prigodnog novca 1979. godine izrađivala u niklu (magnimat). Godine 1969. počinje izdavati prigodni apoen nominalne vrijednosti 10 DEM u srebru koji izdaje do danas.

10 Peter Proksch: *ibidem*, str. 76.

Sve zahtjevnije numizmatičko tržište te nove potrebe koje se javljaju pružaju i nove mogućnosti za emisije kovinskog novca koji je zakonsko sredstvo plaćanja ali više ne obnaša prometnu funkciju. Radi se o kovinskom novcu izrađenom posebnim tehnikama (polirana ploča i druge tehnike) tako da se ovaj novac prodaje po nominalnoj vrijednosti uvećanoj za određeni ažio. S obzirom na njegova obilježja ovaj novčani oblik se samo navodi, ali se pobliže ne analizira.

5. ZAKLJUČAK

Odricanje budućnosti kovinskom novcu kao zastarjelom novčanom obliku se pokazalo neutemeljenim.

Naprotiv u uvjetima globalizacije i informatizacije ovaj novac ne samo da je opravdao razloge svoga postojanja danas već je omogućio zadovoljenje novih potreba. Ponovo bivaju valorizirani njegovi nefiskalni učinci, uvode se novi oblici gospodarenja njime te on postaje dio numizmatičke djelatnosti u suvremenom smislu.

Postizanje emisijske dobiti i numizmatičkih učinaka pri izdavanju kovinskog novca u zemljama sustavno i pravilno vođene monetarne politike u segmentu kovinskog novca, ali i planirane aktivnosti u najznačajnijoj novčanoj uniji današnjice - Europskoj uniji, je moguće bez ikakve prilagode koristiti i u Hrvatskoj, a što često nije slučaj sa nekim drugim rješenjima. Pri tomu se mogu postizati značajni monetarni učinci.

Ujedno je nužno izvršiti usklađenje našeg zakonodavstva (harmonizaciju) s propisima zemalja koje imaju razvijenu ovu djelatnost.

Pod posebnim uvjetima, što treba izučiti i prilagoditi našoj stvarnosti, moguće je postizati i neke fiskalne učinke izdavanjem prigodnog novca (akcije).

Podjedno sakupljanje kovinskog novca je i štednja, a ona je temelj svakog bankovnog sustava.

Ostali učinci kao što su promidžbeni, razvojni i drugi za Hrvatsku mogu isto tako biti vrlo značajni.

LITERATURA

1. Brozović, D.: Kune i lipe - novac Republike Hrvatske, Narodna banka Hrvatske, Zagreb, 1994.
2. Srb, V. ; Matić, B.: Numizmatika u baštini i gospodarstvu Hrvatske, Hrvatski novčarski zavod, Zagreb, 1997.

Časopisi:

1. Die Münze, Wien, 3/2000.
2. Money Trend, Wien, 3/2000.
3. Deutsches Münzen Magazin, Stuttgart, 3/1995.